

Multilingualism and Poetry: A Cognitive Analysis of Shahriar's Poems

Mostafa Shahiditabar

Assistant Professor of Linguistics, Imam Sadiq University, Tehran, Iran;
shahiditabar@isu.ac.ir

Article Type

Research Article

Article History

Received

May 17, 2022

Received in Revised Form

June 08, 2022

Accepted

July 16, 2022

Published Online

June 22, 2025

Keywords

multilingualism,
translingual writing,
Azerbaijani Turkish.

ABSTRACT

This article examines multilingualism and its relationship to poetry in Shahriar's works. The theoretical framework draws on cognitive linguistics, referencing scholars such as Anastassiou (2020), Ervin-Tripp (1954, 1964, 1967), and Pavlenko (2007, 2012) to analyze the poems. The study corpus consists of 122 lines from Shahriar's Turkish and Persian poems, alongside selected other works. The findings reveal that phonemes, alliteration, diction, syntax, and grammar, as well as the traditions, customs, lifestyle, and emotional experiences of the poet, form the foundation for his poetic creation and ultimately shape his artistic persona. In other words, Shahriar's poetry is deeply rooted in his environment and regional conditions. His unconscious linguistic reservoir has been shaped by these factors and later expressed through both Turkish and Persian. The research also indicates that although Shahriar was a strong poet in Persian, the Turkish poems examined here—imbued with the contextual roots of Turkish and Azerbaijani culture—are more emotionally resonant, linguistically layered, and, from a literary perspective, more sophisticated than his Persian works. Using a descriptive-analytical methodology and drawing on the concept of "translingual writing," this study concludes that just as English, French, and American literatures would be inconceivable without figures like Joseph Conrad, Léopold Sédar Senghor, and Vladimir Nabokov, respectively, Persian and Turkish literatures cannot be imagined without Shahriar.

Cite this Article: Shahiditabar, M. (2025). Multilingualism and poetry: A cognitive analysis of Shahriar's poems. *Literary Text Research*, 29(104), 125-145. <https://doi.org/10.22054/LTR.2022.68008.3558>

© 2025 by Allameh Tabataba'i University Press

Print ISSN: 2251-7138 **Online ISSN:** 2476-6186

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir>

DOI: 10.22054/LTR.2022.68008.3558

**ATU
PRESS**

Introduction

Yahya Arianpour, a notable writer and researcher specializing in the history of Iranian literature—particularly poetry—and who had the opportunity to meet Shahriar near the end of his life, comments on Shahriar and his place in Persian and Turkish literature in the third volume of *From Saba to Nima*:

We know that Shahriar, like other Iranians, was educated in Persian, and spent a lifetime dealing with Persian prose and, in his own words, "tasted the nectar of poetry in this school" and was under influence of Saadi and Hafez and Molavi. All his study and familiarity with ancient poetry went hand in hand with his innate taste which gave him the opportunity to create hundreds of original poems in this language, which shine like a rare gem in the desert of contemporary Iranian literature. But his versifying in Azerbaijani Turkish is completely different, and the fact that the poet without any practice has been able to create such an exquisite effect in this language once he picked up the pen is truly a miracle. And through this we know what talent and miraculous power the human has. (Arianpour, 1374: 515-516).

The question that arises here is whether Shahriar's Azerbaijani Turkish poems can be considered a miracle. Did Shahriar compose his Turkish poems without any prior practice or background knowledge of the Turkish language and its literature? How could such masterpieces be created without extensive experience? To answer these questions, a close examination of Shahriar's poems is essential. What complicates this analysis is Shahriar's multilingualism combined with his ability to produce masterpieces in both languages. In fact, Shahriar is one of the rare poets in Iranian—and even world—literature who wrote poetry in two languages and gained acclaim in both. Therefore, this study will explore the role of multilingualism in shaping emotional expression and poetic creation, focusing particularly on a multilingual poet like Shahriar.

In order to find the relationship between emotion and language and the effect of multilingualism on Shahriar's poetry, one should look for examples in his Turkish and Persian poetry collections where the poet wrote poetically about a single emotional event in both Persian and Turkish languages. Shahriar's love and creation of romantic masterpieces in both languages is well-known in Iran and even in the Turkic world. Perhaps the poem "آمدی جانم به قربانت" is an example of this type. But the problem is that Shahriar wrote this beautiful poem only in Persian and we do not find any parallel example related to that specific emotional event in his Turkish poetry collection. The same thing is true about the absence of a Persian parallel poem to "حیدریابا یا سلام". However, a careful examination of Shahriar's poetry collections shows that the emotional experience of "Behjatabad Park" has left verses in both of his *Divans*. It is interesting that there are similar verses in both Persian and Turkish poems that can give us the opportunity to examine the impact of multilingualism and the difference between the first and second languages in the composition of poetry written by Shahriar.

Literature Review and Theoretical Considerations

One of the most important issues discussed in cognitive linguistics is that of multilingualism. How cognition and multilingualism are related? A review of the literature shows that the way bilingual and multilingual people perceive and express their feelings on the one hand and the language they choose each time is of great importance in multilingual studies (Pavlenko, 2012). According to (Pavlenko 2007, 180) most bilingual and multilingual writers (poets) write in their mother tongue, even when living in exile. Even the writers who write in more than one language often prefer to choose their first language for writing poetry. Then, he adds: “the poems I wrote in my mother tongue because poetry is too close to the heart, whereas fiction is a mental activity, an invention, something foreign, distant” (Alfau, in Kellman, 2000: 28).

Writing in more than one language or simply ‘translingual writing’ (Kellman, 2000) is not very common and translingual writers gain great interest from readers and scholars (Pavlenko, 2007: 180). Since translingual writing is of great importance in the world’s literary landscape (Kellman, 2000), English literature can not be imagined without the Polish-born Joseph Conrad’s contributions. Or even England’s prestigious Booker Prize was awarded to Salman Rushdie, whose mother tongue is Urdu (Pavlenko, 2007: 180).

Ervin-Tripp (1967, 1964, 1954) has reported similar results. Comparing Japanese stories (elicited by pictures in L1) and English stories (elicited by pictures in L2) the researcher found that Japanese stories were much more emotional than the stories told in English. It also found that the English sentences were found to be abstract and cold, while the Japanese sentences involved feelings. Ervin-Tripp explained her results through the different emotional relationships formed in the mind of the bilingual individual (Pavlenko, 2007: 36-37).

Methodology

The methodology has been descriptive- analytical in this study. The corpus of the present study is divided into two parts. In order to study the relationship between multilingualism and poetry, two poems by Shahriar written about a single emotional event will be used as the linguistic corpus of the current paper. Those two poems are as follows: A: Turkish poem: اولدوز سایاراق گۆزله‌میشم هر گنجه یاری/ گنچ گلمه‌ده‌دیر یار، یننه اولموش گنجه یاری (Ulduz sayaraq gözləmişəm hər gecə yarı./ Gecə gəlmədədir yar, yənə olmuş gecə yarı (Counting stars, I've waited every midnight for my beloved, / She is coming late, it's midnight again): 30 lines, B: Persian poem: بهجت آباد است و شب نیمه است و من چشم انتظار/ انتظاری آخرین کز آخرین دیدار یار (It's Behjatabad and it's midnight and I'm waiting/ Looking forward to the last meeting of my beloved): 92 lines. In the second part, if needed, some lines from Shahriar’s Turkish and Persian poetry collections (2005) will be used.

Conclusion

The results show that phonemes, alliterations, diction, syntax, and grammar, on the one hand, and the traditions, customs, life experiences, and emotional events of the poet, on the other, have laid the foundation for the creation of his poems and ultimately shaped his poetic identity. In other words, Shahriar's poetry is deeply rooted in his habitat and regional conditions. Thus, it can be said that Shahriar's unconscious reservoir draws from these conditions and is later expressed through both Turkish and Persian languages. The research further reveals that despite Shahriar's proficiency in Persian poetry, the Turkish poems examined here—due to the dominance of Turkish and Azerbaijani cultural roots in his psyche—are more emotionally charged, linguistically multilayered, and, from a literary standpoint, more sophisticated than his Persian works. Following the concept of “translingual writings,” I conclude that just as the English, French, and American literatures would be unimaginable without figures like Joseph Conrad, Léopold Sédar Senghor, and Vladimir Nabokov, Persian and Turkish literatures cannot be fully conceived without Shahriar.

چندزبانگی و شعر: تحلیل شناختی اشعار شهریار

استادیار، گروه زبان‌های خارجی، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران؛

shahiditabar@isu.ac.ir

مصطفی شهیدی تبار*

چکیده

پژوهش حاضر در تلاش بوده تا چندزبانگی و ارتباط آن با شعر را در آثار شهریار بررسی نماید. در چارچوب نظری، از زبان‌شناسی شناختی - چندزبانگی، شناخت و عاطفه - آناساسیو (۲۰۲۰)، اروین-تریپ (۱۹۵۴، ۱۹۶۴، ۱۹۶۷) و پاولنکو (۲۰۰۷، ۲۰۱۲) برای تحلیل اشعار استفاده شد. دو شعر ترکی و فارسی از شهریار (در مجموع ۶۱ بیت) به همراه گزیده‌ای از اشعار وی به‌عنوان پیکره زبانی پژوهش حاضر انتخاب شد. نتایج این مطالعه نشان داد که واج‌ها، واج‌آرایی‌ها، کلمات، نحو و دستور زبان از یک سو و سنت‌ها، آداب، وقایع زیستی و عاطفی شهریار از سوی دیگر بستری برای تولید شعر او و درنهایت تصویرسازی را فراهم ساخته است. به عبارت دیگر، شعر شهریار بر اقلیم و زیستگاه او بنا نهاده شده است؛ بنابراین، تمام داشته‌های شهریار در ضمیر ناخودآگاه ابتدا از آن اقلیم گذر کرده و آن‌گاه به زبان ترکی و یا فارسی وارد شده است. این پژوهش نشان داد که گرچه شهریار در زبان فارسی اشعار بسیار قدرتمندی دارد؛ اما به دلیل نفوذ اقلیم، بافت و محیط آذربایجان و زبان ترکی در ذهن او، شعر ترکی مورد بررسی در پژوهش حاضر عاطفی‌تر و از لحاظ زبانی چندلایه‌ای و از نظر ادبی پیچیده‌تر از شعر فارسی هم‌تراز آن شعر است. همچنین با توجه به تعریف آثار فرازبانی، نتایج این پژوهش نشان داد که اگر نتوان ادبیات انگلیسی را بدون جوزف کونراد، ادبیات فرانسه را بدون لئولد سدار سن‌گور و ادبیات آمریکا را بدون ولادیمیر ناباکوف فرض نمود، نمی‌توان ادبیات فارسی و ترکی را بدون شهریار متصور شد.

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۳/۲۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۳/۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۴/۲۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها

چندزبانگی،

شناخت،

شعر،

آثار فرازبانی،

ترکی آذربایجانی،

فارسی.

استاد به این مقاله: شهیدی تبار، مصطفی. (۱۴۰۴). چندزبانگی و شعر: تحلیل شناختی اشعار شهریار. متن پژوهی ادبی، ۲۹(۱۰۴)، ۱۲۵-۱۴۵.

<https://doi.org/10.22054/LTR.2022.68008.3558>

© ۱۴۰۴ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

شاپا چاپی: ۲۲۵۱-۷۱۳۸

شاپا الکترونیکی: ۲۴۷۶-۶۱۸۶

نشانی وبگاه: ltr.atu.ac.ir

مقدمه

یحیی آراین‌پور از نویسندگان و پژوهشگران تاریخ ادبیات ایران به‌ویژه شعر که شهریار را نیز در اواخر عمر خود ملاقات کرده در جلد سوم کتاب «از صبا تا نیما» در مورد شهریار و جایگاه وی در ادبیات فارسی و ترکی چنین می‌گوید:

می‌دانیم که شهریار، مثل هر ایرانی، تحصیلات خود را به زبان فارسی کرده، یک عمر با عروض فارسی سر و کار داشته و به قول خود «شهد شعر را در این مکتب چشیده» و با سخنورانی بزرگ، مانند سعدی و حافظ و مولوی دمخور و دمساز بوده و این همه مطالعه و آشنایی با شعر قدما با قریحه ذاتی او دست به دست و به او مجال داده است که در این زبان صدها شعر بدیع، که چون گوهر نایاب بر تارک ادبیات معاصر ایران می‌درخشند، به وجود آورد؛ اما سرودن شعر به زبان (ترکی) آذربایجانی مسئله کاملاً جداگانه‌ای است و اینکه شاعر بدون تمرین و تمارس توانسته است دفعه‌تاً قلم به دست گرفته چنان اثر نفیسی در این زبان بیافزاید، به گفته یکی از اربابان تحقیق، واقعاً اعجاز است و از اینجا می‌توان دانست که فرزند آدمی دارای چه استعداد و قدرت خارقه‌ای است (آراین‌پور، ۱۳۷۴: ۵۱۶-۵۱۵).

پرسشی که اینجا مطرح می‌شود این است که آیا شهریار واقعاً اعجاز کرده است؟ آیا شهریار اشعار ترکی خود را بدون هیچ تمرین و ممارست و بدون پشتوانه مطالعاتی در زبان و ادبیات ترکی سروده است؟ چگونه بدون وجود هیچ تمرین و ممارستی ممکن است چنین شاهکارهایی خلق شود؟ بررسی اشعار شهریار برای پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها ضروری می‌نماید؛ اما آنچه که کار را دشوار می‌کند خصوصیت چندزبانگی شهریار از یک سو و نیز خلق شاهکارهایی در هر دو زبان از سوی دیگر است؛ به عبارت دیگر، شهریار در ادبیات ایران و حتی جهان از نادر شعرائی است که در دو زبان شعر سروده که در هر دو زبان شهرت یافته و در اوج قرار گرفته است؛ بنابراین، در تحقیق حاضر به موضوع چندزبانگی و ارتباط آن با عواطف و در نتیجه خلق اشعار عاطفی خواهیم پرداخت و سپس رابطه آن را با شعر و شاعر چندزبانه‌ای چون شهریار بررسی خواهیم نمود.

برای یافتن ارتباط میان عاطفه و زبان و تأثیر چندزبانگی در شهریار باید در دیوان‌های ترکی و فارسی وی به دنبال نمونه‌هایی گشت که در آن شاعر از یک اتفاق عاطفی واحد در هر دو زبان فارسی و ترکی شعر سروده باشد. عشق شهریار و خلق شاهکارهای عاشقانه در هر دو زبان بر کسی که ادبیات فارسی و ترکی را بشناسد پوشیده نیست. شاید بتوان شعر «آمدی جانم به قربانت ولی حالا

چرا» را نمونه‌ای از این دست نام برد؛ اما مشکل اینجاست که شهریار این شعر زیبا را تنها در زبان فارسی سروده و ما نمونه‌ای در این سطح که مربوط به آن اتفاق عاطفی خاص باشد را در دیوان ترکی وی نمی‌یابیم. همین موضوع در مورد نبود مجموعه‌ای فارسی در تراز «حیدبابا یا سلام» نیز صادق است؛ اما بررسی دقیق دیوان‌های شهریار نشان می‌دهد که تجربه عاطفی «پارک بهجت آباد» در هر دو دیوان وی ایباتی را به یادگار گذاشته است. جالب اینجاست که در هر دو شعر فارسی و ترکی، ایباتی مشابه وجود دارد که می‌تواند به ما این امکان را دهد تا تأثیر چندزبانگی و تفاوت زبان اول و دوم در سرایش شعری را که از لسان شهریار بیان می‌شود بررسی کنیم.

پیشینه پژوهش

یکی از مهم‌ترین مسائلی که در زبان‌شناسی شناختی^۱ مطرح می‌شود چندزبانگی^۲ و شناخت^۳ است. موضوع چندزبانگی و شناخت را می‌توان در دو بافت «زبان روزمره» و «زبان ادبی» خاصه شعر بررسی نمود. در مورد زبان روزمره و شناخت، آناستاسیو بر این باور است که در میان افراد چندزبانه، خاطرات معمولاً در آن زبانی که اتفاق افتاده است نمود و ظهور می‌یابد؛ همچنین، افراد چندزبانه خاطرات خود را در آن زبان با جزئیات بیشتری بیان نموده و سطح پردازش زبانی آنان در هنگام یادآوری خاطرات، بسیار بالاتر است (Anastassiou, 2020: 68). «قسم خوردن» و عبارتی چون «عاشقت هستم» در زبان اول چندزبانه‌ها از لحاظ احساسی قوی‌تر هستند خصوصاً موقعی که این عبارات زیاد استفاده شوند (Anastassiou, 2020: 73). از سوی دیگر، پاولنکو معتقد است زبان اول معمولاً زبان بیان احساسات و عواطف است؛ زیرا هر زبانی که افراد چندزبانه بر آن مسلط هستند دارای معنی ضمنی عاطفی متفاوتی است. همچنین، در صورت فراگیری زبان دوم در سنین بالاتر، این زبان‌ها احتمالاً به شکل متفاوتی نظام یافته و پردازش آن معنایی است تا عاطفی (Pavlenko, 2012).

اروین-تریپ (Ervin-Tripp, 1967, 1964, 1954) به بررسی منابع عاطفی چندزبانه‌ها می‌پردازد. وی در مطالعه ۱۹۵۴ خود به بررسی پاسخ‌های ژاپنی و انگلیسی دوزبانه‌های ژاپنی-انگلیسی متولد آمریکا پرداخته که در خانواده ژاپنی بزرگ شده و از ۸ الی ۱۴ سالگی در ژاپن تحصیل کرده‌اند. اروین-تریپ در همه مطالعات خود از همه آزمون‌دهندگان (که همگی دوزبانه

1. cognitive linguistics

2. multilingualism

3. cognition

هستند) خواسته است تا مجموعه‌ای از تصاویر را به شکل یک داستان به دو زبان روایت کنند. نویسنده به این نتیجه رسیده است که داستان‌های روایت‌شده به زبان ژاپنی در مقایسه با داستان‌های انگلیسی عاطفی‌ترند. در داستان‌های ژاپنی مردم متأسف و متأثر شده، دردمندانه با صدای بلند گریسته و برای عشق گمشده اشک ریخته‌اند؛ این در حالی است که در داستان‌های روایت‌شده انگلیسی در همان تصاویر، روایت‌هایی کاملاً غیرعاطفی نقل شده است: زنی دزدیده می‌شود، زنی مست وارد خانه می‌شود، دختری در حال اتمام طرح خیاطی خود است. در داستان‌های ژاپنی، هشت داستان در مورد ارتباطات خانوادگی بوده و دو داستان در مورد روابط عاشقانه؛ در حالی که در داستان‌های انگلیسی تنها سه داستان بن‌مایه عاطفی و خانوادگی داشته است. این تحقیق چنین نتیجه می‌گیرد: جملات انگلیسی انتزاعی و سرد بوده؛ اما جملات ژاپنی باعاطفه هستند. نویسنده این نتایج را در نتیجه تفاوت در روابط عاطفی شکل گرفته در دو زبان ژاپنی و انگلیسی دوزبانه‌ها می‌داند (Pavlenko, 2007: 36-37).

در مورد زبان ادبی، خاصه شعر، پاولنکو (Pavlenko, 2007) معتقد است که اکثر ادبا حتی اگر از زادگاه خود دور مانده و یا اگر به دو یا چند زبان مسلط بوده و به آن زبان‌ها بنویسند، به زبان اول خود دست به قلم خواهند برد؛ برای نمونه، افرادی چون لوسیفر براداسکی^۱ و یا فلیپ آلفو^۲ غالباً در ژانرهای ادبی و شعر به زبان اولشان اثر خلق کرده‌اند:

من اشعار را به زبان مادری خود می‌سرایم؛ زیرا شعر به قلب بسیار نزدیک است؛ این در حالی است که داستان‌نویسی فعالیت ذهنی، امری خلاق، غریب و در عین حال دور است (Alfau, in Kellman, 2000: 28).

از سوی دیگر، در دیدگاه کلمن (Kellman, 2000)، آثار فرازبانی^۳ یعنی نوشتن به بیش از یک زبان یا حداقل نوشتن به زبانی غیر از زبان اول نویسنده - بسیار نادر است و از این روست که نویسندگانی که این نوع نگارش را برمی‌گزینند، مورد استقبال خوانندگان قرار می‌گیرند (Pavlenko, 2007: 180). معمولاً ادبیات فرازبانی بخشی از ادبیات جهان به شمار می‌رود از همین روست که نمی‌توان ادبیات انگلیسی را بدون جوزف کونراد^۴ متولد لهستان متصور شد. همین مسئله

1. Brodsky, L.

2. Alfau, F.

3. translingual writing

4. Conrad, J.

در مورد ادبیات فرانسه و جایگاه ساموئل بکت^۱ ایرلندی صادق است (Pavlenko, 2007: 180). در ادبیات فرانسه نیز این افراد غیرفرانسوی مشهور به چشم می‌خورند: لپولد سدار سنگور^۲ سنگالی، ننسی هاستون^۳ کانادایی، جولیا کریستوا^۴ و تزوتان تودوروف^۵ بلغاری، ترستان تزارا^۶ و اجین لونسکو^۷ رومانیایی، آسیه^۸ جبار و لیلا سبار^۹ الجزایری، واسیلیس الگزاکیس^{۱۰} یونانی، السا ترویل^{۱۱}، ناتالی ساروت^{۱۲} و آندره مکین^{۱۳} روس (همان: ۱۸۱). همچنین، ادبیات آمریکای معاصر را نمی‌توان بدون ولادیمیر ناباکوف^{۱۴} روس و جرزی کوسنيسکی^{۱۵} لهستانی تصور نمود (Pavlenko, 2007: 181). افزودن این نکته ضروری می‌نماید که کوسنيسکی در ۲۴ سالگی شروع به یادگیری زبان انگلیسی کرد و اولین نویسنده خارجی شد که در سال ۱۹۶۹ جایزه کتاب ملی در ژانر داستان را کسب نمود. این اتفاق در سال ۱۹۹۹ مجدداً توسط ها جین^{۱۶} چینی که در ۲۱ سالگی انگلیسی یاد گرفته بود تکرار شد.

روش پژوهش

در چارچوب نظری، از زبان‌شناسی شناختی – چندزبانگی، شناخت و عاطفه – برای تحلیل اشعار استفاده خواهد شد. دیدگاه‌هایی نظیر آناستاسیو (Anastassiou, 2020)، اروین-تریپ (Ervin-Tripp, 1967, 1964, 1954)، پاولنکو (Pavlenko, 2012, 2007) که در بخش پیشین بدان پرداخته شد، پیکره زبانی پژوهش حاضر به دو بخش تقسیم می‌شود. برای بررسی رابطه میان چندزبانگی و شعر، دو شعر از شهریار که در مورد یک اتفاق عاطفی واحد سروده شده است به عنوان پیکره پژوهش مورد استفاده قرار خواهد گرفت. آن دو شعر به این قرار است: الف: شعر ترکی

1. Beckett, S.
2. Senghor, L. S.
3. Huston, N.
4. Kristeva, J.
5. Todorov, T.
6. Tzara, T.
7. Ionesco, E.
8. Djébar, A.
9. Sebbar, L.
10. Alexakis, V.
11. Triolet, E.
12. Sarraute, N.
13. Makine, A.
14. Nabokov, V.
15. Kosinski, J.
16. Jin, H.

«اولدوز سایاراق گۆزله میشم هر گنجه یاری / گنچ گلمه ده دیر یار، یننه اولموش گنجه یاری»: ۱۵ بیت، ب: شعر فارسی «بهجت آباد است و شب نیمه است و من چشم انتظار / انتظاری آخرین کز آخرین دیدار یار»: ۴۶ بیت. در بخش دوم، اگر در هر بخش از استدلال‌های ارائه شده نیاز باشد که به دیوان ترکی و فارسی شهریار (۲۰۰۵، ۱۳۷۸) مراجعه شود، نمونه‌هایی از آن اشعار فراخور بحث مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

یافته‌ها

برای بررسی نتایج تحقیق در گام نخست تنها ابیاتی از دو شعر فارسی و ترکی شهریار را که به موضوع، تصویر و یا ایماژ واحدی اشاره کرده‌اند به شکل قرینه در جدول ذیل مشاهده می‌کنیم.

جدول ۱. ابیات ترکی و فارسی شهریار که به یک موضوع، تصویر و ایماژ واحد اشاره دارند

شعر ترکی: بهجت آباد خاطره سی	شعر فارسی: آخرین خاطره بهجت آباد
اولدوز سایاراق گۆزله میشم هر گنجه یاری گنچ گلمه ده دیر یار، یننه اولموش گنجه یاری	بهجت آباد است و شب نیمه است و من چشم انتظار انتظاری آخرین کز آخرین دیدار یار
گۆزله آسیلی! یوخ نه قارالتی نه ده بیر سس باتمیش قولاغیم، گۆرنه دۆشورمک ده دی داری!	گوش با اصواتم آمیزد بسان ضبط صوت چشم در اشباحم آویزد بسان گوشوار
بیر قوش آییغام! سولیه رک گاهدان ایبلدهر گاهدان اونودا ینل دئیله لای-لای هوش آپاری	گه بنالد مرغکی یعنی که بیدارم ولی در زمان خسبد به لالای نوای جویبار
باتمیش هامی بیر آلاسه او یاقدیر دها بیر من مندن آشاغی کیمسه یوخ اوندان دا یوخاری	جز خدا و اختر و من چشم کس بیدار نیست چشم اختر نیز هم سنگین خواب است و خمار
دان اولدوزی ایسته چیخا گۆز یالواری چیخما او چیخماسادا اولدوزومون یوخدی چیخاری	التماس چشم و گوشم از زمین و آسمان یک شیخ یا یک صدای پایی از آن گلغزار
سانکی خوروزون سون بانی خنجردی سوخولدی سینه مده اؤرک وارسا کسب قیردی داماری	آخرین بانگ خروس از طرف باغی شد بلند در جگر گاهم خلنده خنجری بود آبدار
ریشخندله قیرجانندی سحر سؤیله دی: دورما! جان قورخوسی وار عشقین اوتوزدون بو قماری!	نیشخند صبح بی انصاف گویی صاعقه است آخرین امیدم از وی خرمنی شد تارومار گویی از دنیای دیگر گفته بودندم به گوش شرط برد عاقبت را باخت باید این قمار صبح با چشمی دریده گفت دیگر جیم شو کز الف اینجا به گوش آویزه سازد چوب دار
محراب شفقده اؤزومی سجده ده گؤردوم قان ایچره غمیم یوخ اوزوم اولسون سنه ساری	خود به محراب شفق در سجده دیدم غرق خون مقتدی با پیشوا و خرمن هستی نثار

حال به بررسی ابیاتی که شباهت واژگانی، تصویری و ایمازی بیشتری دارند می‌پردازیم. افزودن این نکته ضروری می‌نماید که در هر زبان، تنها بخش یا بخش‌های بارز بررسی خواهد شد.

جدول ۲. نمونه اول

شعر فارسی شهریار	شعر ترکی شهریار
آخرین بانگ خروس از طرف باغی شد بلند در جگر گاهم خلنده خنجری بود آبدار	سانکی خوروزون سون بانی خنجردی سوخولدی سینه مده اُورک وارسا کسپ قیردی داماری

سطح واج: استفاده مکرر از یک همخوان سایشی^۱ که از نوع لثوی سایشی بیواک^۲ است (s) در بیت ترکی و استفاده سه باره از همخوان سایشی دیگر از نوع ملازی سایشی بیواک^۳ است (x) در هر دو بیت ترکی و فارسی؛ در نتیجه این مسئله واج آراییهای ذیل خلق می‌شود. بیت ترکی: واج آراییه اصوات (s) (۶ بار تکرار) و (x) (۳ بار تکرار). همچنین در بیت فارسی: واج آراییه صدای (x) (۴ بار تکرار).

سطح معنی: باهم آیی^۴ بیت ترکی: هم در سطح اسم و هم در سطح فعل باهم آیی مشاهده می‌شود: الف: اسم: خوروز بانی (بانگ خروس)؛ البته این باهم آیی در بیت فارسی نیز به کار رفته است. ب: فعل: خنجر سوخماق (فرو کردن خنجر)، کسپ قیرماق (بریدن و پاره پاره کردن). در این مصرع ترکی دو باهم آیی در کنار هم به کار رفته است.

سطح دستور: بیت ترکی: تنوع ساختی در سطح دستور: ساخت شرطی (وارسا)، جهت فعل معلوم (خنجردی) و مجهول (سوخولدو). به کارگیری وارسا (اگر وجود داشته باشد) ساخت جمله را شرطی می‌کند. در کنار این ساخت، جهت فعل هم معلوم است هم مجهول. خنجردی (خنجر است) معلوم بوده و سوخولدو (فرو رفته شد) مجهول می‌باشد. جالب اینجاست که این دو به ظاهر «واژه»، هر کدام «یک جمله» است که در کنار هم قرار گرفته‌اند و همان گونه که اشاره شد این دو جمله باهم آیی نیز دارند؛ به عبارت دیگر، در «خنجردی سوخولدو» دو جمله معلوم و مجهول باهم آیند شده‌اند.

1. fricative consonant.

2. voiceless alveolar fricative.

3. voiceless uvular fricative.

4. Collocation.

ایماژ: ایماژها در هر دو زبان شباهت فراوانی به هم دارند. در بیت ترکی چنین است که آخرین بانگ خروس به خنجری تشبیه شده که در دل شاعر فرو می‌رود و اگر در سینه شاعر رگی باقی مانده باشد، آن را بریده و قطعه‌قطعه می‌کند. همچنین، با گشایش صبح و طلوع آفتاب، قلب شاعر بریده می‌شود.

بنابراین، استفاده مناسب و چندلایه از سطوح متنوع زبانی در بیت ترکی اعم از سطح واج، معنی و دستور و تولید ایماژهای کم‌نظیر بیت ترکی را در مقایسه با بیت فارسی متمایزتر می‌کند.

جدول ۳. نمونه دوم

شعر فارسی شهریار	شعر ترکی شهریار
جز خدا و اختر و من چشم کس بیدار نیست چشم اختر نیز هم سنگین خواب است و خمار	باتمیش هامی بیر آلاّه اویاقدیر دهاا بیر من مندن آشاگی کیمسه یوخ اوندان دا یوخاری

سطح واج: بیت ترکی: استفاده ۱۱ باره از حرف «آ» در کلمات «هامی»، «آلاّه»، «اویاقدیر»، «دهاا»، «آشاگی»، «اوندان»، «دا»، «یوخاری». شاید بتوان بلندی و کشیدگی صوری و تلفظی (/ɑ/) واکه پسین باز گسترده^۱ در زبان ترکی است) این حرف و آوای آن در تلفظ کلمات مذکور را به بلندی شب و عظمت خداوند و مقایسه آن با عظمت خود شاعر نسبت داد؛ البته حرف «آ» در بیت فارسی نیز ۶ بار به کار رفته است که در مقایسه با بیت ترکی بسامد کمتری دارد.

آرایه تضاد و اغراق و ایماژ: تضاد بیداری و خواب در هر دو بیت ترکی و فارسی مشهود است. در بیت فارسی خدا، اختر و شاعر بیدار هستند؛ اما در بیت ترکی تنها خداوند بیدار است و شهریار. اغراق به کار رفته در هر دو زبان زیبایی خاص را به هر دو بیت داده است. منتها ایماژی که در بیت ترکی به کار رفته، حدّأقل برای نویسنده، عمیق‌تر و شاید کم‌نظیر باشد. در بیت ترکی، شاید بتوان این پیش‌فرض را متصور شد که خدا گاهی خوابش می‌آید؛ ولی نخوایده است؛ درحالی‌که خدا همیشه بیدار است. شاعر اول هستی (مندن آشاگی کیمسه یوخ) و خداوند انتهای هستی است. ایماژ مذکور با این ظرافت در بیت فارسی به چشم نمی‌خورد.

1. open back unrounded vowel

جدول ۴. نمونه سوم

شعر فارسی شهریار	شعر ترکی شهریار
خود به محراب شفق در سجده دیدم غرق خون مقتدی با پیشوا و خرمن هستی نثار	محراب شفق ده اوزومی سجده ده گوردوم قان ایچره غمیم یوخ اوزوم اولسون سنه ساری

ایماژ: مقایسه دو بیت فارسی و ترکی نشان می‌دهد که تقریباً ایماژهای مصرع‌های اول هر دو بیت تصویری مشابه را نشان می‌دهد؛ حتی واژه‌های استخدام‌شده توسط شاعر در هر دو مصرع فارسی و ترکی نیز مشابه هستند؛ اما مصراع‌های دوم ابیات تفاوت غیرقابل انکاری را نشان می‌دهند. در بیت اول، شاعر تصویر شفق قبل از طلوع آفتاب را که در زیر افق قرار گرفته همانند محرابی دانسته که جایگاه عبادت است. او رنگ سرخ شفق را تداعی گر رنگ خون قلمداد کرده و خود را غرق خون در سجده می‌بیند. در ابیات دوم، در بیت فارسی، شاعر غرق خون در محراب به پیشوای خود مقتدی نموده و هستی‌اش را نثار او کرده است؛ اما در بیت ترکی، شاعر غرق خون در محراب افتاده و غمی از این افتادن ندارد و تنها آروزش این است که در محراب شفق، رویش به سوی یار باشد که در ذهن مخاطب قربانی شدن و رو به قبله بودن را تداعی می‌کند؛ البته شاید بتوان این تصویر را، با توجه به اردات شهریار نسبت به حضرت علی علیه‌السلام، به نحوه شهادت مولای خود در محراب نیز مرتبط دانست.

از مجموع نکات بیان شده می‌توان گفت که تمامی ابیات بررسی شده از نمونه‌های بارز و بسیار زیبایی ادب فارسی و ترکی هستند؛ اما استفاده مناسب و گاه چندلایه از سطوح متنوع زبانی و تولید ایماژهایی بی‌نظیر، ابیات ترکی را در مقایسه با ابیات فارسی متمایزتر می‌کند.

حال علت اینکه چرا شهریار در زبان مادری خود از سطوح مختلف زبانی بیشتر بهره جسته و از ایماژهای متنوع‌تری استفاده نموده تا بار عاطفی قوی‌تری را به خواننده در مقایسه با زبان دوم خود انتقال دهد، باید در رابطه میان زبان اول و ارتباط آن با عاطفه یافت. زبان اول معمولاً زبان بیان احساسات و عواطف است (پاولنکو، ۲۰۱۲)؛ البته شهریار نیز به این مسئله اشاره دارد. حال و هوای عاطفی مادر شهریار در دوران کودکی در روح وی منعکس شده است. وقتی شهریار چهار یا پنج ساله بوده، اولین شعر لطیفی را که حس کرده و به ذائقه سپرده، شعری است که مادر وی در سنین کودکی برایش خوانده است. از نظر شهریار، آن شعر دوره کودکی تا آخر عمرش در مغز او صدا کرده و از

لطیف‌ترین اشعار دنیا محسوب می‌شود. شهریار در فایل صوتی که در اواخر عمرش ضبط شده این گونه بیان می‌کند:

بنده ذوق ادبیم؛ بلکه حساسیت ادبیم را، بیشتر مدیون مادرم هست. مادر من، خودش سواد خواندن و نوشتن نداشت؛ ولی چون پدرش اهل علم و ادب بود، محفوظات خیلی شیرین ادبی داشت. اشعار بسیار لطیف - ترکی، فارسی، عربی - به خاطر داشت و مخصوصاً خودش شعر لطیفی رو می‌خواند، می‌لرزید و اشکش می‌ریخت. این بود که علاوه بر حق وراثت، اصلاً اون حال مادرم از اول کوچیکی، بچگی در روح من منعکس شد. یادم هست چهار یا پنج سال داشتم، اولین شعری لطیفی رو که حس کردم، به ذائقه سپردم، مادرم خواند، این دو بیت ترکی بود که هنوز در مغز من صدا می‌کند و هنوز در نظر من از لطیف‌ترین اشعار دنیاست. و اون دو بیت اینه:

گنتمه ترسا بالاسی، من ده سنه سایه گلیم
دامنین دن یاپیشیم، من ده کلیسایه گلیم
یاکی سن گل گیلن اسلامی گولوم ائيله قبول
یاکی تعلیم ائله من منذهب عیسایه گلیم
منبع: فایل صوتی (۵۳:۷ تا ۲۶:۹)

تأثیر عاطفه و البته زبان مادری بر روح و روان شهریار از دوران کودکی تا پایان عمرش به گونه‌ای است که هنوز صدای مادر (صدایی که متشکل از زبان و نیز عاطفه مادری است) در مغز شاعر منعکس شده و شهریاری که خود استاد ادب است آن شعر را که مادرش خوانده از لطیف‌ترین اشعار، نه در زبان ترکی؛ بلکه در میان همه زبان‌های دنیا می‌داند؛ صد البته که این تأثیر در سرایش شاهکاری چون (ترسا قیزی با مطلع: اذن وئر توی گنجه‌سی من ده سنه دایه گلیم/ ال قاتان دا سنه مشاطه تماشایه گلیم) کاملاً مشهود است.

تأثیر دوران کودکی و محل زندگی شهریار در خلق اشعار متأخر وی نیز غیرقابل انکار است. شهریار در اواخر عمر خود به روستای پدری خود رفته و تصویری پر از حسرت از محل گذران کودکی‌اش ارائه می‌دهد. او در یک بند چنین می‌گوید:

منیم الهام ایله، بوردا قونوشوب دیل-دوداغیم
قرآنا، حافظه، بوردا آچیلیب گؤز-قولاغیم
من ده موسی کیمی، حیدربابادیر طور داغیم

بوردا کشف اولدو که حق‌دن نه کرامات اولاجاق
 نئجه شطرنج؟ که شاه‌لار هامیسی مات اولاجاق!

زبان شهریار در اینجا (زادگاه پدری او) با الهام گشوده شده است. چشم و گوش شهریار به قرآن و حافظ در اینجا باز شده است. شهریار بسان حضرت موسی است و کوه حیدر با همانند کوه طور! محل زندگی شاعر محل کشف کرامات است و شهریاری که همه پادشاهان به سان شاهان شطرنج در مقابلش مات خواهند شد. زیستگاه شاعر در زبان شهریار دارای اهمیت بالایی است. وی زیستگاهش را آغازگر و منبع اصلی الهامات شعری خود می‌داند.

در کنار ادعای پاولنکو (Pavlenko, 2012) مبنی بر این حقیقت که «زبان اول معمولاً زبان بیان احساسات و عواطف است»، اروین-تریپ (Ervin-Tripp, 1967, 1964, 1954) نیز در مجموعه‌ای از مطالعات ادعای مشابهی دارد. اروین-تریپ (1954) بر این باور است که داستان‌های روایت‌شده به زبان ژاپنی (زبان اول) سخنگویان دوزبانه در مقایسه با داستان‌های زبان انگلیسی (زبان دوم) عاطفی‌ترند. وی همچنین گزارش می‌دهد که جملات انگلیسی، انتزاعی و سرد بوده؛ در حالی که جملات ژاپنی با عاطفه هستند. نویسنده این نتایج را در نتیجه تفاوت در روابط عاطفی شکل گرفته در دو زبان ژاپنی و انگلیسی دوزبانه‌ها می‌داند (Pavlenko, 2007: 36-37)؛ به عبارت دیگر، اروین-تریپ بر این باور است که روایت سخنگویان دوزبانه از یک تصویر در زبان اول عاطفی‌تر از زبان دوم است. حال اگر بخواهیم همین ادعا را در مورد تجربه شهریار چندزبانه از یک اتفاق عاطفی (که علت اصلی خلق دو شعر ترکی و فارسی مورد بررسی در تحقیق حاضر است) منطبق کنیم، می‌توان استدلال کرد که روایتی که شاعر از یک تجربه عاطفی دارد اگر به زبان مادریش باشد عاطفی‌تر از روایت وی به زبان دوم اوست؛ البته این ادعا تنها از یک نمونه تجربی اشعار شهریار است و نمی‌توان آن را به تمام اشعار وی تعمیم داد. همچنین، باید پذیرفت که شاید دو اثر بررسی شده در پژوهش حاضر در یک حال مشترک خلق نشده باشند و چه بسا در سرودن اثر گذشت زمان موجب تسلی خاطر صاحب اثر هم شده باشد؛ از این روست که پرسش‌هایی نظیر موارد ذیل پیش می‌آید که پاسخ‌هایی قطعی را نمی‌توان برایشان یافت: اگر شهریار می‌خواست روایتی ترکی از تجربه شعر «آمدی جانم به قربات ولی حالا چرا؟» خلق کند، آیا روایت ترکی وی از این شاهکار زبان فارسی لزوماً عاطفی‌تر می‌بود؟ (حدأقل، نگارنده این سطور از پاسخ به این پرسش ناتوان است؛ البته اگر، بر فرض، پاسخ بلی باشد، آنگاه حیف و هزاران حیف که چرا این اتفاق رخ نداده است). همین پرسش را می‌توان در مورد اشعار و یا حدأقل ابیاتی نظیر «پیرم و گاهی دلم یاد جوانی می‌کند/ بلبل شوقم

هوای نغمه‌خوانی می‌کند» و یا «سیزده را همه عالم به در امروز/ من خود آن سیزدهم کز همه عالم به درم» مطرح نمود.

علاوه بر ادعای پاولنکو و اروین-تریپ که زبان مادری را زبان بیان احساسات قلمداد می‌کنند، اغلب ادیبان و شعران نیز غالباً به زبان مادری خود شعر می‌سرایند؛ زیرا، به قول فیلیپ آلفو، شعر به قلب نزدیک‌تر است. آنچه شهریار را در میان شعرای چندزبانه متمایز می‌نماید این حقیقت است که او در هر دو زبان ترکی و فارسی، مشهور و دارای شاهکارهای فراوانی است. در مورد شهرت شهریار این گونه می‌توان گفت که اسماعیل فقیه شهریار را مشهورترین شاعر آذربایجانی ایران در دو زبان ترکی و فارسی در قرن بیستم می‌داند (Faghih, 2017: 99). در مورد جایگاه شهریار در ادبیات فارسی به این نقل قول از زرین کوب و آراین پور بسنده می‌شود که شهریار پرآوازه‌ترین شاعر عصر خود در کنار بهار و نیما بود (زرین کوب، ۱۳۸۳: ۵۴۷) و البته خود ملک‌الشعرا بهار شهریار را «نه تنها افتخار ایران؛ بلکه افتخار عالم شرق» می‌داند (آراین پور، ۱۳۷۴: ۵۱۳). در مورد جایگاه شهریار در ادبیات ترکی، احمد آتش^۱، حیدربابایا سلام شهریار را شاهکار دوست‌داشتی تمام ترکان جهان می‌داند که در نوع خود شهرت جهانی یافته است (Berengian, 1988: 200). پرفسور آچیق گوز^۲ حیدربابایا سلام شهریار را مظهر و نشانه ادبیات ترکی در جهان دانسته (Faghih, 2017: 100) و رستم اوا^۳ شهریار را یکی از ستون‌های غزل ترکی در کنار بزرگانی چون ملامحمد فضولی می‌داند (رستم اوا، ۱۳۸۱). کلمن (Kellman, 2000) خلق چنین آثاری را -آثاری که توسط افرادی چون شهریار خلق شده است- «آثار فرازبانی» یعنی نوشتن به بیش از یک زبان یا حداقل نوشتن به زبانی غیر از زبان اول نویسنده -دانسته و این پدیده را بسیار نادر می‌داند و اذغان می‌کند که نویسندگانی که این نوع نگارش را برمی‌گزینند، مورد استقبال خوانندگان قرار می‌گیرند (Pavlenko, 2007: 180)، حقیقتی که در مورد شهریار نیز صادق است؛ بنابراین اگر نتوان ادبیات انگلیسی را بدون جوزف کونراد، ادبیات فرانسه را بدون لپولد سدار سنگور و ادبیات آمریکا را بدون ولادیمیر ناباکوف فرض نمود، نمی‌توان ادبیات فارسی از یک سو و ادبیات ترکی را از سوی دیگر بدون شهریار متصور شد.

1. Atesh, A.

2. Achiq Guz

3. Rüstəmov

پس از بحث در مورد نقش زبان مادری بر خلق شعر شهریار، شایسته است که به اظهارنظر آراین پور در مورد شهریار پردازیم که گفته بود چگونه شهریار بدون تمرین و ممارست قادر به خلق آثار بدیع در ترکی شده است. در ادعای آراین پور که شهریار در زبان ترکی اعجاز کرده است، این نکات را می‌توان لحاظ نمود: در وهله نخست، شهریار با ادبیات ترکی نامأنوس نیست. او علاوه بر نقل قول خود از اشعار ترکی که مادرش بر وی می‌خواند، که در بخش پیشین بدان اشاره شد، در جای جای دیوان ترکی و نیز در برخی موارد در دیوان فارسی خود به برخی از بزرگان ادبیات ترکی، خواه آشکار، خواه تلحویحاً، اشاره دارد. برای نمونه، اشارات شهریار به صابر در دیوان ترکی وی غیر قابل انکار است. شهریار صابر را شاعری دست و دلباز خوانده که سفره‌اش برای شعرای دیگر باز است و آن‌ها نیز از سفره ادبی او اطعام می‌کنند. مصرع «صابر کیمی بیر سفره‌لی شاعر پخیل اولمازا!» و استغراض ادبی شعرای دوره انقلاب مشروطه از صابر، از مصادیق این ادعاست. خود شهریار نیز در شعر «صابرین خوروزو» (خروس صابر) به استقبال شعر صابر رفته و در منظومه ماندگار سهندیم در کنار بزرگانی چون حافظ از صابر نام می‌برد. شهریار در برخی دیگر از اشعار خود به برخی از شعرهای صابر از جمله ملانصرالدین یورغانی (ملحفه ملانصرلادین)، فسنجان، قوجا باغبان (باغبان پیر) و غیره اشاره می‌نماید. او همچنین در فایل صوتی خود اشاره می‌کند که هر شعری را که از صابر به من می‌رسید حفظ می‌کردم. علاوه بر صابر، سید عظیم شیروانی، خسته قاسم و نیز داستان‌های فولکور آذربایجان از مواردی است که شهریار را تحت تأثیر خود گذاشته است. برای نمونه، مصرع دوم این بیت مشهور از شهریار «آنا ما سؤیله‌ین اوغلون ییخیلیب سنگرده/ تئل لرین باس یاراما قویما منی قان آپارا»، شعر «یالان دنیا» و ابیات و مصرع‌هایی نظیر «اوده بیر ایل آه چکه‌رم، خبر یوخ/ ائودن چیخام، من او یانا، یار گلی» و «عاشیق لارین سازلاریندا سوزوم وار» از این موارد به شمار می‌رود؛ البته تأثیر شهریار از بزرگان ادب ترکی به این موارد محدود نبوده و بررسی این مسئله از حوصله این پژوهش خارج است؛ بنابراین، طبق آنچه بیان شد، شهریار به زبان و ادبیات ترکی اشراف دارد. حال شاعری در تراز شهریار که در ادب فارسی جایگاه بسیار ویژه‌ای دارد و در زبان ترکی بزرگان ادب ترکی و منتقدین و نیز توده مردم در ایران، ترکیه و قفقاز را مسحور کرده است، اعجاز کرده یا خیر؟ خود شهریار معتقد است که بله! او در شعر ترکی اعجاز کرده است. شهریار در شعری با مطلع «تورکو بیر چشمه ایسه، من اونو دریا ائله‌دیم» (اگر زبان ترکی را چشمه‌ای متصور شویم، من آن چشمه را به دریا تبدیل کردم) بیان می‌کند که زبان ترکی را از سطح چشمه به دریا رسانده و امیدوار است تا این دریا به اقیانوس تبدیل شود. او معتقد است با سرودن شعر ترکی با ابدیت وصلت کرده تا دوباره

«حافظی» زاده شود و شاهچراغی را به تبریز اهدا کند. شهریار از طاغوت انتقاد کرده و خود را به سان حافظ دارای دم میسحایی دانسته که اعجاز می کند؛ بنابراین، شهریار معتقد است که در سرودن شعر ترکی اعجاز کرده است (فیض روح القدس اولدو مددیم حافظ تک/ من ده حافظ کیمی اعجاز مسیحا ائله دیم)؛ بنابراین، در پاسخ به ادعای آراین پور می توان گفت که بله شهریار بنا به ادعای خود و نیز نقل منتقدین ادبیات ترکی و همچنین بررسی یافته های این پژوهش، در سرودن اشعار ترکی فردی کم نظیر و شاید بی نظیر است. منتها شهریار خلق الساعه نبوده؛ بلکه با پشتوانه غنی ادبیات ترکی و تسلط بر آن و تأثیر پذیرفتن از دوران کودکی تا آخر عمر توانسته اشعار فاخری را در زبان ترکی خلق نماید.

بحث و نتیجه گیری

می توان این گونه نوشت که شهریار در اقلیم آذربایجان و زبان ترکی زیسته است. واج ها، واج آرایه ها، کلمات، نحو و دستور زبان از یک سو و سنت ها، آداب، وقایع زیستی و عاطفی و غیره شاعر از سوی دیگر، بستری برای تولید شعر و در نهایت تصویرسازی فراهم می نماید. آنچه که در وجود شهریار نهاده شده تصاویر و ایماژهای اقلیم خود است؛ به عبارت دیگر، شعر شهریار بر اقلیم و زیستگاه او بنا نهاده شده است. چون تولد و رشد شهریار در اقلیم آذربایجان است، بستر اولیه شاعر در آنجا فراهم شده است. هر آنچه پس از رشد اولیه بر ذهن و زبان شاعر جاری می شود بر بستر اولیه قرار گرفته و استوار می شود. شهریار نمی تواند اقلیم اولیه خود را ترک نماید. بیت «اچمیشام تبریزه قوی یاخشی یامان بللنسن» و تصدیق آراین پور از رنجش شهریار و بازگشت به تبریز (آراین پور، ۱۳۷۴: ۵۲۱-۵۲۰) این موضوع را نشان می دهد؛ بنابراین، تمام آنچه او دارد در ضمیر ناخود آگاه ابتدا از آن اقلیم گذر کرده و آن گاه به زبان ترکی و یا فارسی وارد شده است. حال ممکن است کسی بتواند این دو اقلیم را به هم نزدیک نموده و در نتیجه ترکیب های زبانی و ادبی و ایماژهای هر دو اقلیم را به هم نزدیک کند و شاید کسی در اقلیم اولیه خود به قدرت باقی بماند و اقلیم ثانویه و دیگر اقلیم های متأخر را نتواند به اقلیم اولیه خود نزدیک کند؛ البته در دیدگاه خود شهریار نیز هنر شاعری «آن تأثیر و ارتعاش لطیفی است که بلااراده بر روی اعصاب انسان نقش می بندد. ... و دستگاه عصبی شاعر آن را از خود طبیعت یا از دستگاه عصبی دیگری تحویل گرفته به صورت شعر به دستگاه عصبی دیگران تحویل می دهد (آراین پور، ۱۳۷۴: ۵۱۱)؛ بنابراین، گرچه شهریار در زبان فارسی اشعار بسیار قدرتمندی دارد؛ اما به دلیل نفوذ اقلیم، بافت و محیط آذربایجان و زبان ترکی در ذهن او، شعر ترکی

مورد بررسی در پژوهش حاضر عاطفی تر و از لحاظ زبانی چندلایه‌ای و از نظر ادبی پیچیده‌تر از شعر فارسی هم‌تراز آن شعر است که البته این موضوع را نمی‌توان به تمام اشعار وی تعمیم داد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

تشکر از عزیزانی که در نگارش این مقاله مددکارم بودند.

منابع

- آرین‌پور، یحیی. (۱۳۷۴). *از نیما تا روزگار ما (تاریخ ادب فارسی معاصر)*. چاپ چهارم. تهران: زوار.
- زرین‌کوب، عبدالحسین. (۱۳۸۱). *از گذشته ادبی ایران: مروری بر نشر فارسی، سیری در شعر فارسی با نظری بر ادبیات معاصر*. تهران: سخن.
- روستم‌اوا، آزاده. (۱۳۸۱). *سیر غزل در ادبیات آذربایجان*. ترجمه نادعلی پیام. اردبیل: انتشارات شیخ صفی‌الدین اردبیلی.
- شهریار، محمدحسن. (۱۳۸۷). *دیوان شهریار*. چاپ سی و یکم. تهران: مؤسسه انتشارات نگاه.

English References

- Anastassiou, F. (2020). The effect of multilingualism on cognition, memory, and emotions: A review. *International Journal of Learning and Development*. Vol. 10, No. 4, pp: 68-76.
- Berengian, S. (1988). *Azəri and Persian literary works in twentieth century Iranian Azerbaijan*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Ervin, S. (1954, reprinted in 1973). Identification and bilingualism. In A. Dil (Ed.), *Language acquisition and communicative choice*. Essays by Susan M. Ervin-Tripp. Stanford, CA: Stanford University Press, pp: 1-14.
- Ervin-Tripp, S. (1964, reprinted in 1973). Language and TAT content in bilinguals. In A. Dil (Ed.), *Language acquisition and communicative choice*. Essays by Susan M. Ervin-Tripp. Stanford, CA: Stanford University Press, pp: 45-61.
- Ervin-Tripp, S. (1967, reprinted in 1973). An Issei learns English. In A. Dil (Ed.), *Language acquisition and communicative choice*. Essays by Susan M. Ervin-Tripp. Stanford, CA: Stanford University Press, pp: 62-77.

- Kellman, S. (2000) *The translingual imagination*. Lincoln/London: University of Nebraska Press.
- Faghih, E. (2017). *Echoes of Iranian Azerbaijani-Turkish Poetry: A Parallel Text in English and Azerbaijani-Turkish*. Second edition. Frankfurt. Bridges Publishing.
- Pavlenko, A. (2012). Affective processing in bilingual speakers: Disembodied cognition? *International Journal of Psychology*, Vol. 47, No. 6, pp: 405-428.
<https://doi.org/10.1080/00207594.2012.743665>
- Pavlenko, A. (2007). *Emotions and multilingualism*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Şəhriyar, M. (2005). *Poetry collection of Mohammadhossein Shabriar*. Bakı: Avrasiya Press.

Persian References Translated to English

- Arianpour, Y. (1995). *From Saba to Nima*. Tehran: Zavar. [In Persian]
- Rüstəmovə, A. (2002). *A survey of ghazal in Azerbaijani literature*. Translated by Nadali, Payam. Ardabil: Sheikh Safi-ad-din Publication. [In Persian]
- Shahriar, M. (2008). *Poetry collection of Shabriar*. Tehran: Negah. [In Persian]
- Zarinkoob, A. (2002). *From the past literary history of Iran*. Tehran: Sokhan. [In Persian]